

експонатом – акуратна табличка: **знайдено там-то і там-то...** (с. 120); ...а перед тим **було надруковано великий, на три колонки, нарис у республіканській газеті...** (с. 138).

Деякі безособові речення можна вважати своєрідними відповідниками двоскладних структур: – *А стоятиме, куди йому дітися?* (с. 156) – *А стоятиме, куди він дінеться?*; *Не сиділося й політрукові, і вони тепер уже втрюх, разом із Зайчиком, рушили на передову* (с. 128) – *Не сидів і політрук*.

У повісті А. Дімарова «Гапочка» репрезентовано безособові речення. Серед них переважають структури з предикативними прислівниками.

Література:

1. Дудик П.С., Прокопчук Л.В. Синтаксис української мови: підручник. К.: Видавничий центр «Академія», 2010. 384 с.
2. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І. К. Білодіда. К. : Наук. думка, 1972. 515 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-3>

КОНЦЕПТ «ОБ'ЄКТИВНА РЕАЛЬНІСТЬ» ЯК ХАРАКТЕРИСТИКА КОНЦЕПТОСФЕРИ «ЛЮДИНА»

Дишлева Г. В.

викладач кафедри іноземних мов за фахом
Національний авіаційний університет
м. Київ, Україна

Людина живе в об'єктивній реальності, яку вона протягом усього існування наполегливо й ненастанно прагне пізнати, намагається у міру власних можливостей змінити її, модифікувати певним чином, пристосувати до своїх потреб. Філософський енциклопедичний словник [2002] так визначає це поняття: «Об'єктивна реальність (природа, матерія) – це буття, існування і властивості якого не залежать від того, чи сприймає (мислить) його якийсь суб'єкт, чи ні. Об'єктивна реальність у цьому сенсі – те, що існує «поза свідомістю» і «незалежно від свідомості» суб'єкта» [3, с. 446]. Необхідність введення цієї філософської категорії була зумовлена здійсненням Декартом поділом світу на внутрішній (світ «Я» – суб'єктивної реальності, феноменів, мислення, свідомості) і зовнішній (світ «не Я» – чуттєвих, тілесних

речей, фізичних явищ у просторі і часі) [1, с. 96]. Об'єктивна реальність існує незалежно від людини, її відчуттів, думок, пізнавальної діяльності, навіть від існування самої людини. Природа, матерія здатна чинити опір, протистояти втручанню людини. Більш того, як зазначає Г. Б. Жданов, вона виявляє себе як щось незалежне і автономне, нездоланне і невідкладне діям суб'єкта, його зусиллям чи бажанням. Це те, на що суб'єкт має зважати у своїй діяльності як на «дане», що обмежує його свободу» [2, с. 102]. Отже, зовнішній світ існує поза людською свідомістю і незалежно від неї, а також має властиві йому характеристики та закономірності.

1. просторово-часові відношення

Фразеологічні одиниці, що утворюють групу зі значенням локативної характеристики, функціонують у мові як образні позначення реального чи ірреального простору, де щось розташовується або відбувається. Локативні відношення представляють простір різнопланово і характеризують його як:

1) обмежений (*в тісної баби – ФСУМ, т. 1, с. 130*):

Ну, та й напакували ж нас у сей вагон, нема де й голкою штрикнути. Тут награсьомь за ніч в тісної баби, – говорить хтось з кутка (Леся Українка).

У цьому випадку проявляється конотативне значення виразу, а номінативне позначає назву дитячої гри.

Дві години, може, цілих Він веде з дітьми гульню, – То, бува, в тісної баби, То у поїзда, а то – Хто стільця скоріш підняв би, Хто спритніший, дужчий хто! (В. Бичко).

2) далеку відстань (*забутий богом і людьми – ФСУМ, т. 1, с. 190*):

Удруге вже зважились днювати на забутому богом і людьми хутірці, де про німців ні мали ні гадки, ні чутки (І. Логвиненко).

3) точне позначення простору (*Чумацький Віз; чумацький шлях – с. 258 ФСУМ, т. 2, с. 258; батькова стріха – СФУМ, с. 698*): *Смачно пахне димком і картоплею, І над нами Чумацький Віз Зупинився... (П. Сингаївський).*

4) невизначений, невідомий напрям (*під дурного хату – СФУМ, с. 742*):

Писати листа під дурного хату не хочеться (З газети).

Відсутність людей у певному просторі передана фразеологічною одиницею (*хоч би тобі (одна) жива людина (показалася) – СФУМ, с. 358*):

Через півгодини хоч би тобі жива людина показалася на вулиці (Панас Мирний).

Спосіб пересування у просторі репрезентований фразеологізмом (на батьківських – УРФТС, с. 89): *Було й замочу ноги, і заходджу, а качу на батьківських до дітей по селах та на місто (Г. Барвінок).*

Лінгвістичні характеристики часу представлені досить значною у кількісному плані і різноманітною за семантикою групою ФО, які позначають:

1) давноминулий період часу (за дідів; за дідів-прадідів – ФСУМ, т. 1, с. 194): *Гей, було це за дідів. За царя старого Хмеля (І. Манжура).*

Промайнула воля, поламала ланцюги віковічні, на котрих ще за дідів-прадідів прикували до панів колісь вільні хутори, села (Панас Мирний).

2) відрізок часу, який минув, забувся і ніколи не повернеться (здадала баба дівера; як (коли) баба була дівкою – СФУМ, с. 22):

Тоді то було, як баба була дівкою (Укр. прислів'я)

3) тривалість дії у часі (з діда-прадіда – ФСУМ, т. 1, с. 221)

Курбала пригадав Кирилових батьків, що з діда-прадіда були рудокопами, революціонерами і зразковими поважними робітниками, і йому пригадалося своє юнацтво (О. Досвітній).

4) частоту вияву дії (що божий день – СФУМ, с. 191):

Що божого дня о. Мойсей зарікався пити й курити (І. Нечуй–Левицький).

5) давність предмета, явища (старий як білий (Божий) світ – СФУМ, с. 690) :

Хтось чистим, хорошим, високим голосом почав стару як Божий світ, ...давно солдатську пісню (Григорій Тютюнник).

6) пізній час доби (люди ніч (по шматках) розібрали – СФУМ, с. 358):

– І де це ти, чоловіче, чапиш ото до такої пори? – незлобливо, більше з співчуттям, запитала вона. – Вже люди ніч по шматках розібрали, а ти ніяк з тою зборнею не розпрощаєшся... (А. Іщук).

7) період року (бабине літо – УРФТС, с. 12):

День був ясний, сонячний та теплий. Починалось бабине літо (І. Ле).

Конотативне значення фразеологізму полягає у вираженні характерної ознаки осені – появі тонкого павутиння у повітрі і на деревах.

Бабине літо висіло по віттях, як прядиво (Леся Українка).

2. кількісна характеристика

Група на позначення кількісної характеристики є розгалуженою за складом і семантичними характеристиками ФО, а також важливою для визначення потенційних можливостей фразеологізмів. Фразеологічні звороти цієї групи визначають квалітативні відношення як:

1) велику, незліченну кількість (*до ката – СФУМ, с. 288; до сина – СФУМ, с. 647*): *Вона дівка-козир..., а худоби і грошей до ката (Г. Квітка-Основ'яненко).*

2) дуже малу, незначну кількість (*півтора каліки і півтора чоловіка – УРФТС, с. 121*): *– Через десять хвилин дзвінок, а дітей – самі бачите, – півтори каліки (Ю. Збанацький).*

3) кількість, зазвичай невелику, яка є прийнятною для людини (*лепта вдовиці – СФУМ, с. 332*): *Будь ти й мені за ознаку надії, Що не потоне народ наш без сліду в народностях інших, Що до скарбниці, до вічного поступу інших народів Він хоч убогую лепту вдовиці успіє вложити (В. Самійленко).*

4) рівний кількісний поділ (*на брата – ФСУМ, т. 2, с. 5; усім сестрам по намисту – СФУМ, с. 644*): *– Чи обійдемося з одежею? На брата – ковдра, дощовик, куртка, решта на собі. Досить! (Ю. Смолич).*

За принципом «усім сестрам по намисту» розподілялися й матеріально-сировинні ресурси (3 газети).

5) збільшення кількості (*полку прибуло – СФУМ, с. 558*)

– І я з вами. А як же! Воювали разом, тепер працюватимемо разом. – Значить, нашого полку прибуло, – весело сказав Сидорчук (С. Журахович).

Кількісно-якісні відношення передані фразеологізмом (*кат має – СФУМ, с. 288*), який позначає відсутність предмета, явища, ознаки або нульову кількість. Оскільки «...якість – категорія, що виражає невіддільну від буття об'єкта його суттєву визначеність, завдяки якій він є саме цим, а не іншим об'єктом» [4, с. 422], то неперевування чогось чи когось у буттєвому просторі можна розглядати і як характеристику якості.

– [Пріська]: Думають, що мати робити не хоче... ледача мати, прикидається недужою... Не бачать, що тут здоровля того давно кат має (С. Васильченко).

Зітхає Дзвонар: – Зима, а рукавиць кат має (М. Стельмах).

Філософська категорія міри також певним чином пов'язана із кількісними ознаками об'єктивної реальності, тому що «... міра визначає межу, за якою зміна кількості призводить до якісних змін об'єкта» [7, с. 570]. Фразеологічна одиниця (*як за рідного батька – СФУМ, с. 23*) визначає міру, а саме, надзвичайно високу ціну, яка часто не відповідає якості предмета, вартості товару, послуги тощо.

Сказала Докія із співчуттям, зручніше спираючись рукою на тин. – І таку ціну гнуть за худобу, як за рідного батька (М. Стельмах).

Отже, аналіз фразеологічних одиниць, які позначають об'єктивну реальність, засвідчив їхню важливість для розуміння існування людини у зовнішньому світі, впливу на нього і взаємодії з ним. Оскільки одними з основоположних категорій філософії, що характеризують матерію, є простір, час і кількість, то фразеологізми, які подають її опис, були поділені на відповідні групи. Найбільш значущою є характеристика локально-темпоральних відносин, які представлені фразеологізмами, що різнопланово передають особливості простору і часу, що дозволяє говорити про їхню семантичну різноманітність. Фразеологічні одиниці на позначення квалітативних характеристик об'єктивної реальності також відзначаються розгалуженістю семантики і відображають не лише кількісні ознаки матерії, але й репрезентують відношення якості і міри.

Література:

1. Абрамян Л. А. Понятие реальности. *Вопросы философии*. 1980. № 11. С. 96-104.
2. Жданов Г. Б. О физической реальности и экспериментальной невесомости: философия и наука. *Вопросы философии*. 1988. № 2. С. 101-107.
3. Філософський енциклопедичний словник / За ред. В.І. Шинкарука. Київ : Інститут філософії імені Г. С. Сковороди НАН України : Абрис, 2002. 742 с.
4. Философский энциклопедический словарь. М.: Советская энциклопедия, 1983. 840 с.

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-110-7-4>

ОПОЗИЦІЇ *MŁODOŚĆ* / *STAROŚĆ*, *MŁODY* / *STARY* В СЕМАНТИЧНІЙ СТРУКТУРІ ПОЛЬСЬКИХ ПАРЕМІЙ

Мороз Т. О.

аспірантка

Інститут мовознавства імені О. О. Потебні

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Паремійні одиниці (далі – ПО) – цінне джерело інформації про світ та місце людини в ньому. Вони є особливою філософією життя та невід'ємною частиною культури всіх націй. У кожного народу,